

DIN FAMILIA BRĂTIENILOR - SABINA CANTACUZINO

MARIA GEORGESCU*

Începând din secolul al XIX-lea, a apărut în societatea românească un spirit civic, ca urmare a experiențelor intelectuale și sociale, ușurând ieșirea femeii din sfera privată, cea a casei și trecerea ei treptat în sfera publică pe care femeia o va ocupa într-o măsură importantă, departe totuși de a fi egală cu a bărbaților. Femeile au încercat să devanseze prin educație și cultură, prin voință și mentalitate, tiparul îngust în care societatea organizată de bărbați le-a încorsetat. Imaginea femeii în societatea românească este un domeniu ce s-ar cere mai mult abordat, mai ales că scormonind prin arhive și prin publicații de epocă găsim destule surse de inspirație și informație.

Un exemplu semnificativ - mai ales pentru aceste meleaguri argeșene - este Sabina Cantacuzino, una dintre fiicele ale familiei Ion și Pia Brătianu - nume emblematic pentru construcția României moderne, independente și întregite.

Găsind întâmplător în fondurile de arhivă păstrate la Biblioteca Academiei Române pașaportul (Fig. 1) doamnei Sabina Cantacuzino¹, cu seria 302 884, eliberat în anii '30 de Ministerul de Interne, „în numele Majestății Sale Carol II, prin grația lui Dumnezeu și voința națională Rege al României”, act ce îi conferea dreptul de a călători în Europa, am considerat un prilej pentru evocarea acestei personalități feminine într-un lăcaș de cultură - Muzeul Județean Argeș - din apropierea „Floricii” sale natale.

Privind fotografia acestei „frumoase bătrâne, cu capul amintind figuri din secolul al XVIII-lea francez”², după cum ne-o descria profesorul de istoria artei George Oprescu, descifrăm multe din trăsăturile comune celor din neamul Brătienilor, ochii vii și inteligenți, mândrie și eleganță, distincție și energie.

Sabina Cantacuzino - fiica cea mare (prima născută, Florica, a murit copil) a „Vizirului” - a fost mai bine de jumătate de secol o prezență constantă și activă în viața culturală și socială, iar indirect - prin tatăl și frații săi - și în viața politică a României, de la intrarea țării ca actor distinct în sfera relațiilor internaționale (1878), la întregirea granițelor ei (1918) și apoi la rășluirea lor (1940). Cu nimic mai prejos ca intelect și pregătire intelectuală decât iluștrii săi frați (Ionel, Vintilă și Dinu), dovedind sentimente puternice de dragoste pentru țară, de înțelegere a datoriei cetățenești, apărând și

* Universitatea din Pitești.

¹ Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Manuscrise, A. 1226.

² Două personalități. Sabina Cantacuzino, I. Niculescu Dorobanțu, Așezământul Cultural Ion C. Brătianu, LXII, „Independența”, 1945, p. 15-16.

aplicând principiile liberalismului, Sabina Cantacuzino a avut handicapul de a fi femeie și a nu se putea implica direct în viața politică. Acest fapt nu a împiedicat-o să colaboreze de mică cu tatăl său. Având acces la dicționarul personal cifrat al primului ministru, Sabina împreună cu Ionel descifrau în timpul Războiului de Independență telegramele importante la care nu avea acces nici șeful de cabinet al primului-ministru. De-a lungul vieții, Sabina și-a asumat cu mândrie și responsabilitate rolul de sora cea mare a Brătienilor, fiind o sfătuitoare apropiată a fraților săi, inclusiv în probleme de interes politic și a trăit cu maximă intensitate toate evenimentele istorice definitorii pentru țară. Iată de pildă, într-o scrisoare către Ionel Brătianu din 8/21 noiembrie 1918, trimisă de la București la Iași în euforia creată de reintrarea României în război de partea Antantei, Sabina Cantacuzino surprindea cu emoție nu numai clipa aceea ci și amintirea altora la fel de emoționante pentru întreaga familie și pentru România: „Ce schimbări! O lume s-a prăbușit și vedem începutul uneia nouă. Ți aduci aminte când ne-a anunțat mama declararea independenței? Eram încă în pat dimineța. Fiecare se bucura după firea lui: eu că vom fi pe carta Europei de o culoare diferită de a Turciei; Vintilă zicea cu satisfacție d-rei Marie: *Nous garderons nos argents!* – nu vom mai plăti tribut. Și zilele trecute m-am surprins admirând pe cartă forma frumoasă a țării întregite și supărată de colțul ucrainean din nord. Multe am văzut chiar noi. Ce să mai zicem de mama? Ce viață frumoasă și bucurii pe dânsa, nu numai ca româncă, dar și ca mamă și ca soție”³.

Fig. 1. Pașaportul Sabinei Cantacuzino.

³ Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Manuscrise, S1(254)/CCCLXXII.

Sabina a fost căsătorită cu dr. Constantin Cantacuzino, alături de care a trecut cu demnitate și curaj prin multe momente grele ale vieții, îndeosebi cele din perioada ocupației germane a Bucureștilor (1916-1918). Rudenia cu familia Brătianu le-a adus prejudicii grave, prin privare de libertate. Internată la Mănăstirea Pasărea timp de nouă luni, Sabina Cantacuzino și-a păstrat încrederea și energia, ieșind parcă mai întărită sufletește din această încercare, ce i se părea minoră față de dimensiunile nenorocirilor familiei sale și ale întregii țări. Acest episod din anii războiului de întregire, precum și alte evenimente ale istoriei țării până în ianuarie 1941, amintiri din copilărie legate de familie, precum și de prietenii și colaboratorii tatălui său, toate au fost adunate de Sabina Cantacuzino în două volume, intitulate *Din viața familiei Brătianu*, publicate în 1933 și în 1937, la Editura Universul⁴. Aceste amintiri, scrise într-un stil alert și îmbibate cu parfum de epocă, sunt încărcate de evenimente și stări emoționale pozitive sau negative, reflectând respect pentru tradiția familiei și încredere în forțele neamului. Memoriile Sabinei Cantacuzino se individualizează prin evidențierea rolului familiei Brătianu în crearea și consolidarea statului român modern. Firesc, aceste memorii au un puternic caracter subiectiv, fără a fi neapărat apologetic conțin totuși unele aprecieri pătimașe altele poate inexacte la adresa unor personalități ale vremii și în redarea unor evenimente. Dincolo de aceste caracteristici, amintirile Sabinei Cantacuzino completează memorialistica unei epoci care mai așteaptă să fie descifrată de cercetători în multe dintre fațetele sale. Pe de altă parte, aceste volume de memorii ne dezvăluie talentul de scriitoare al unei femei șlefuită prin cultură și educație la început prin grija părinților, ulterior pe cale autodidactă prin lecturi din varii domenii și prin contact permanent cu lumea artelor.

Conform uzanțelor epocii, Sabina a primit o educație temeinică, alături de frații și surorile ei, la început acasă cu profesori particulari, dintre care multe nume de prestigiu precum Spiru Haret, dr. Grecescu, sculptorul Georgescu și mulți alții, educație completată cu studii liceale. Prin inteligență, muncă tenace, dorință de cunoaștere și dragoste pentru artă, Pe lângă aprofundarea literaturii clasice și cunoașterea limbilor moderne (germana, franceza, engleza), Sabina a dobândit o cultură armonioasă prin inteligență, muncă tenace, dorință de cunoaștere și dragoste pentru artă. Chiar dacă nu a beneficiat ca frații săi de frecventarea unor înalte școli în străinătate, deseale călătorii în aproape întreg spațiul european, efectuate încă din tinerețe, i-au întregit formația intelectuală.

A interesat-o arta sub toate aspectele ei. Lecțiile de muzică au fost completate cu audierea concertelor, familia Brătianu fiind printre primele abonate la concertele de la Ateneul de lângă Cișmigiu și nescăpând nici un artist de seamă care a concertat la București. Mai târziu Sabina Cantacuzino a fost o prezență statornică la Ateneul Român, având loc rezervat lângă loja Familiei Regale. Nu i-au scăpat nici spectacolele de teatru prezentate în Capitală, Teatrul Național, unde i-a văzut pe Rossi în toate spectacolele lui Shakespeare, pe bătrânul Millo sau pe tânărul Manolescu. În deseale sale călătorii prin Europa, nu i-au scăpat nici marile muzee, nici importante concerte, nici opere literare recent publicate. În Franța avea din vremea tinereții legături durabile

⁴ Vezi Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei Ion C. Brătianu*, vol. I, 1821-1891, Universul, București, 1933; vol. II, Universul, București, 1937; ediția a doua a volumului II a fost publicată de Editura Albatros, 1996 de Elisabeta Simion, cu completări după manuscris, studiu introductiv și note.

cu unii artiști și colecționari de artă. Casa sa din str. C. A. Rosetti, nr. 37, din București era plină de obiecte cu valoare artistică. Spirit vioi și activ, amabilă și surâzătoare, Sabina Cantacuzino oferea adesea oaspeților șezători artistice și serate muzicale, în care evoluau artiști de prestigiu. „Nimic nu era contrafăcut sau disonant, totul era armonios și autentic”, nota profesorul Eugeniu Angelescu⁵.

Crescută într-o atmosferă de respect pentru carte, muncă și datorie, „Mica oltencă” – cum o numea tatăl ei – s-a dăruit cu încăpățănare și energie pentru dezvoltarea culturii și a asistenței publice în România, ducând la bun sfârșit tot ce începea. „Hărăzită de la Domnul cu cele mai înalte virtuți, cu acele însușiri de energie, de râvnă, de stăruință, care sunt apanajul șefilor născuți; ajutată de o inteligență scilpitoare, de o memorie desăvârșită, de o vastă cultură generală și mai presus de toate de un dinamism excepțional, Sabina Cantacuzino a trecut prin viață înfăptuind continuu și fără preget alcătuiri care să înalțe spiritele sau să aline durerile”⁶. Aprecierea postumă a lui Radu Mandrea, membru al comitetului de conducere al „Universității Libere”, era pe deplin îndreptățită, având în vedere instituțiile de binefacere, de asistență socială și culturale pe care Sabina Cantacuzino le-a slujit sau le-a întemeiat și dezvoltat.

Sabina Cantacuzino a lucrat la Așezământul „Regina Elisabeta”, unde a îngrijit bătrâni și săraci cu sacrificii personale, iar în anii primului Război Mondial a condus un spital de răniți din Capitală cu dăruire și responsabilitate.

În calitate de președintă a „Asociației pentru profilaxia tuberculozei” s-a implicat în combaterea acestui teribil flagel ce secera anual zeci de vieți. A început această activitate plecând de la trei barăci de lemn retrase de pe frontul din Bulgaria pe care le-a instalat în Capitală și strângând bolnavii de pe străzi pentru a le da un minimum de îngrijire. Prin stăruința sa neîntreruptă, după 25 de ani de la înființarea acestei societăți, a obținut o clădire proprie pentru un spital de tuberculoși, construit și utilat după cerințele moderne, unde au fost spitalizați câteva mii de bolnavi, civili și militari. La parastasul de 40 de zile, dr. Tătușescu aducea un sincer omagiu pentru opera socială pe care a dezvoltat-o în mod solid și modern și totodată mulțumirile bolnavilor care au beneficiat de „duioșia sufletească a prezidentei societății”⁷.

După 1918, Sabina Cantacuzino a înființat și condus Asociația „Universitatea Liberă”, instituție culturală constituită sub patronajul Reginei Maria, cu scopul ridicării nivelului de cunoștințe a celor care nu puteau să ajungă în învățământul public universitar. Conform statutului de funcționare, această societate „va organiza cursuri, conferințe și excursiuni; concerte și reprezentațiuni; va putea înființa expozițiuni și biblioteci; va putea încuraja sau ajuta sub orice formă pe intelectuali merițioși; va putea întreprinde orice lucrare de răspândire a culturii și de întărire a solidarității intelectuale naționale”⁸.

„Universitatea Liberă” a fost opera Sabinei Cantacuzino. În calitate de președintă a contribuit la alcătuirea de programe pentru conferințe bianuale ținute în toată țară de nume de prestigiu ale culturii române, cu subiecte literare, filosofice ori

⁵ *Două personalități...*, p. 38.

⁶ *Ibidem*, p. 22.

⁷ *Ibidem*, p. 20-21.

⁸ *Ibidem*, p. 39.

privind istoria națională și idealurile românilor. Profesorul Ion Zamfirescu considera reuniunile de lucru ale membrilor colectivului de conducere, ce aveau loc în biroul Sabinei Cantacuzino, „adevărate mici Academii”. Președinta îi solicita să alcătuiască teme „nu atât îndrăznețe, cât de natură să ridice probleme, să solicite interesul publicului instruit, să marcheze puncte de orientare în haosul social sau în criza spirituală a vremii”. În asemenea împrejurări, profesorul Ion Zamfirescu i-a putut remarca „vioiciunea de spirit, informația bogată în numeroase domenii ale culturii, curiozitatea intelectuală neobosită, intuiția ascuțită cu privire la mersul evenimentelor, ironia fină și mai presus de toate prețuirea hotărâtă a sensurilor și valorilor cărțurărești”⁹. La rândul său, un alt colaborator, Radu Mandrea, avea să sublinieze cu pietate la aceeași pomenire de 40 de zile: „Cei care am cunoscut-o nu puteam să nu admirăm autoritatea și tactul cu care conducea dezbaterile pentru alegerea subiectelor și a conferențiarilor. Ea îndruma conferențiarii, împăciuia neînțelegerile, însuflețea șovăielnicii, numai cu scopul ca programele alcătuite să fie cât mai perfecte și cât mai frumos expuse de elita cărțurarilor noștri”¹⁰.

Membră în comitetul artistic al Muzeului „Toma Stelian”, Sabina Cantacuzino a făcut cu câteva luni înaintea morții o importantă donație de tablouri, desene, acvaforte și stofe brodate, donație cu adânci semnificații nu numai pentru generozitatea de care dădea dovadă, dar mai ales pentru ceea ce sugera: atmosfera în care i-a plăcut să trăiască și bunul său gust pentru frumos. Ținea ca donația să-i facă onoare și i-a îndemnat pe directorul muzeului, profesorul George Oprescu și pe președintele consiliului artistic, Stelian Popescu, să aleagă din casa sa, fără restricție, lucrările ce meritau a fi expuse într-un muzeu. O altă însemnată donație de tablouri, colecții de artă, costume a făcut-o Muzeului Etnografic, păstrate azi la Muzeul Țăranului Român.

Casele sale din str. C.A. Rosetti, nr. 37 le-a dăruit „Așezământului I.C. Brătianu” pentru înființarea unei fundații care să poarte numele ei și al soțului ei, dr. Constantin Cantacuzino. Intenția sa a fost de a întemeia un cămin pentru tinerii doctoranzi români care să găsească „un mediu prielnic pentru continuarea studiilor” și un loc agreabil pentru întâlniri amicale și științifice ale intelectualilor români și străini ori pentru primirea unor mari artiști străini. Acest așezământ era conceput după modelul „Fondation Thiers” din Paris, creat în 1893, unde s-au perindat mulți dintre personalitățile de mai târziu ale Franței.

Sabina Cantacuzino s-a stins din viață la 23 august 1944, într-un moment pe care l-a așteptat și pregătit alături de liderii opoziției democratice, printre care și liberalii conduși de fratele său mai mic, Dinu Brătianu. În anii dictaturii antonesciene în casa ei s-au ținut mai multe consfătuiri ale grupării bătrânilor liberali ce urmăreau ieșirea țării din Axă și trecerea ei de partea Națiunilor Unite. În aprilie 1944, a privit cu interes apelul intelectualilor către Ion Antonescu pentru ieșirea României din războiul contra URSS, SUA și Marii Britanii. „Știa ce cuprinde și cine erau semnatarii lui. Îl aproba și vedea în el preludiul unor dezlegări politice însemnate”¹¹. Din păcate aceste „dezlegări politice însemnate” au condus la sovietizarea și comunizarea României, deviată pentru o jumătate de secol de la un curs firesc spre democrație.

⁹ *Ibidem*, p. 32.

¹⁰ *Ibidem*, p. 23.

¹¹ *Ibidem*, p. 33-34.

„Bătrîna doamnă” a murit la timp, acasă, cu speranța în schimbarea în bine a României și crezând în puterea ideilor sale. Moartea a scutit-o de a împărtăși soarta fratelui său Dinu Brătianu, a nepotului său Gheorghe Brătianu și a altor membri ai familiei ori a oamenilor politici care au sfârșit dramatic încarcerați în închisorile comuniste sau nevoiți să părăsească țara.

FROM THE BRĂTIANU FAMILY – SABINA CANTACUZINO

Abstract

The author evokes the personality of Sabina Cantacuzino starting from a document (the Missis Cantacuzino's passport). She was one of Ion and Pia Brătianu's daughters and the wife of Doctor Constantin Cantacuzino. Her face reminds of many of the features of the Brătianu Family: the intelligent eyes, the pride and the elegance, and the distinction.

Sabina Cantacuzino was an active presence of the Romanian social and cultural life. She proved to be as intelligent and prepared as her brilliant brothers (Ionel, Vintilă and Dinu) due to her strong feelings and love for her country. Her cultural and charitable actions contributed to the development of the Romanian spirit.